

RAKENNUSTIETO >

Rakennusalan täyden palvelun tietotalo

Rakennustieto Oy edistää hyvää rakennustapaa ja tuottaa rakentamisesta luotettavaa tietoa. Puolueettoman ja asiakaslähtöisen Rakennustieto Oy:n tuotteet kattavat rakentamisen koko elinkaaren suunnittelusta ylläpitoon. Yhtiön omistaa Rakennustietosäätiö RTS.

Tutustu palveluihimme

> rakennustieto.fi/rk/palvelut

Rakentajain kalenterin artikkelit

Tämä artikkeli on julkaistu alun perin Rakentajain kalenterissa, jota ovat julkaisseet Rakennustietosäätiö RTS sr ja Rakennusmestarit ja -insinöörit AMK RKL ry.

Julkaisu oli rakennusalan ammattilaisten ja opiskelijoiden käsikirja, joka yhdisteli teoriaa ja käytäntöä sekä kannusti hyvään rakentamiseen. Artikkelin vasemmassa reunassa olevasta vesileimasta näkee ko. Rakentajain kalenterin vuosikerran.

> [Artikkeliarkisto, kokoelma vuosien 1997–2018 Rakentajain kalenterissa julkaistuista artikkeleista](#)

Rakennussuojelu

Leif Östman, arkkitehti SAFA, Tekn.D

2

Vanhojen rakennusten suojelu on monia kiinnostava ja mielipiteitä jakava asia. Osa ihmisistä pitää kiinni siitä, että vain valtion tai kuntien omistuksessa olevia rakennuksia voidaan suojella, osan mielestä taas kaikki vanhat rumat rakennukset tulisi purkaa ja jotkut haluavat, että niin paljon vanhaa kuin mahdollista tulee säilyttää. Sen lisäksi arkkitehtipiireissä on alettu kasvavassa määrin huomioidaan tarve säilyttää moderneja rakennuksia – kohteita, jotka rakennettiin moderneilla metodeilla 1900-luvulla, ja jotka olivat tuolloin tyylin luoja tai aikakausia aloittavia tuomalla mukanaan jonkun uuden tekniikan. Kiiwas keskustelu 80-luvulla laantui, kun rakennussuojelu sai vakiintuneemman aseman ja nykyään näille kohteille on annettu viranomaispäätöksellä määritelty suojelutaso.

Lain tuki rakennusten suojelulle on useissa eri laeissa, jotka osittain myös määräävät meneteltävät jonkin suojelemiseksi pysyvästi. Rakennusten suojelusta säädetään ensisijaisesti Maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL), mutta myös muussa lainsäädännössä:

- Kirkkolaki
- Muinaismuistolaki
- Rakennussuojelulaki

Lisäksi valtiollisia rakennuksia on suojeltu rakennussuojeluasetuksella (480/85), kun taas esim. asemamieljiitä on suojeltu sopimuksella eri osapuolien välillä, muun muassa VR:n.

Suojelu kunnan osayleiskaavalla

Suomessa keskeinen väline rakennussuojelussa on osayleiskaava. Rakennussuojelua koskevista kysymyksistä voi tulla myös osa kunnallispolitiikkaa. Muissa maissa päättävältä rakennussuojelusta on usein valtion viranomaisilla. Suomessa valtio ottaa osaa keskusteluun lähinnä Museoviraston lausunnoilla sekä kaavoituksen ja rakentamisen valvomisella ympäristökeskusten toimesta.

Kuva 1. Artikkelin Vasabladetissa 23.4.1994, jossa on aiheena arvokkaiden rakennusten inventointi kaupungin taholta. Suhteellisen uusi kiosk Kauppapuistikolla torin laidassa Vaasassa (nykyään purettu ja korvattu kaksikerroksisella teräksisellä ja lasisella kiinteistöllä).

KÄYTTÖ
KORJAUS

Vaatus rakennusten suojelusta käy ilmi useasta MRL:n kohdasta. Pykälässä 1 puhutaan ”kulttuurillisesti kestävästä kehityksestä”. Pykälässä 5 on päämääränä ympäristönsuunnitelu, muun muassa ”rakennetun ympäristön kauneuden ja kulttuuriarvojen turvaamisen” edistäminen. Olennainen ja hieman vaikeselkoinen on § 9, jonka mukaan ”kaavan tulee perustua riittäviin tutkimuksiin ja selvityksiin”. Tämä edellyttää, että osayleiskaavaa laadittaessa tulee inventoida ja huomioida kaavoitettavalla alueella olevat arvot tai kaavoitukseen vaikuttavat arvot. Tämän suorittamatta jättäminen on vastoin lakia. Selvityksen tekemättä jättäminen ei ole sallittua. Kaava voidaan helposti kaataa, jos olennaisia asioita ei ole selvitetty. MRL:n § 12 sanoo rakentamisen ohjauksesta, että päämääränä tulee olla sellaisten ratkaisujen edistäminen, jotka luovat ja säilyttävät kulttuuriarvoja.

Rakentamisen ohjaus voi tapahtua yleiskaavoilla, osayleiskaavoilla ja rakennusluvilla. MRL:n § 39 asettaa vaatimukseksi yleiskaavalle, ”että rakennettua ympäristöä, maisemaa ja luonnonarvoja tulee vaalia” ja pykälän 54 mukaan osayleiskaavassa ”Rakennettua ympäristöä ja luonnonympäristöä tulee vaalia eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää”, mikä asettaa tiukat suojeluvaatimukset osayleiskaavojen laatimiselle. Lisäksi on kaksi pykälää koskien rakentamista, eli rakennusluvan myöntämistä, jotka velvoittavat vanhojen arvokkaiden kohteiden suojelua. Pykälä 118 vaatii, että rakentamisessa, rakennuksen korjaus- ja muutostöissä ja purkamisessa on huolehdittava siitä, ”ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia tai kaupunkikuvaa turmella”. Pykälässä 166 on vielä vaatimus, että kiinteistönomistajan tulee pitää rakennuksensa kunnossa, eli niitä ei saa päästää ränsistymään. ”Rakennus ympäristöineen on pidettävä sellai-

nessa kunnossa, että se jatkuvasti täyttää terveellisuuden, turvallisuuden ja käyttökelpoisuuden vaatimukset eikä aiheuta ympäristöhaittaa tai rumena ympäristöä”. Tämä on viimeinen lause, joka ensisijaisesti koskee rakennussuojelua ja toimenpiteiden rajoittamista, joka käytännössä liittyy rakenteisiin, jotka voivat aiheuttaa vaaraa tai silminktävää rumentaa ympäristöä. Osassa kunnista ei ole mitään säännöllisiä katselmuksia ympäristöihin, elleivät tuotuneet naapurit aloita kanteluprosessia. Se mitä pidetään rumentavana, ratkaistaan tapauskohtaisesti rakennustarkastuksen yhteydessä.

Yleiskaavat voivat sisältää suojelumääräyksiä rakennusten ja kulttuurihistoriallisten ympäristöjen suojelusta, mutta nämä eivät ole sitovia, eikä niillä ole samaa lainvoimaa kuin suojelupäätöksellä tai muulla lainsäädännöllä. Sen sijaan voidaan esittää, mitä alueita on suunniteltu suojeltavaksi asiaankuuluvalla lainsäädännöllä. On hyväksyttävää rajoittaa ne yleiskaavassa, jossa niitä lähinnä käytetään luonto- ja maisemasuojelukysymyksiin. Tätä varten voidaan pyrkiä rakennuskannan inventointiin yleiskaavassa, jotta saadaan lähdemateriaalia päätöksen tekoa varten. Yleensä kunnassa tulisi pyrkiä inventoimaan kaikki etukäteen. On paljon parempi, jos kaikki osapuolet tietävät entuudestaan mitkä rakennukset ja ympäristöt ovat arvokkaita ja kuinka ne tulisi suojella ja mitkä osat niistä. Inventointi käsitetään joskus suojeluksi, mutta ne eivät itsessään ole suojelupäätöksiä. Rakennuskanta voidaan ja luonnollisesti täytyy luokitella inventoinnissa siten, että määritellään selkeästi mitä arvoja on ja kunta voi luokitella ne edelleen selvemmin valtuuston päätöksellä, joka luonnollisesti sitoo kunnallishallinnon muita osia. Tämä ei toki ole varsinainen suojelupäätös.

Rakennuslautakunnan vastuulla on huolehtia rakennusluvan myöntämisen ja purkuilmoituksen avulla, ettei historiallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaita rakennuksia häviä. Mikäli toimenpide voi johtaa arvokkaan rakennuksen häviämiseen, voi rakennuslautakunta ilmoittaa tästä kunnanhallitukseen ja ympäristökeskukseen. Museovirasto toimii pääasiassa asiantuntijajatonahona, joka antaa lausuntoja. Se ei päättää suoraan suojelusta. Koska se edustaa suurta asiantuntemusta historiallisella alalla, annetaan heidän lausunnoilleen kuitenkin suuri painoarvo. Valtion viranomaiset, ensisijaisesti ympäristökeskukset, voivat seurata osayleiskaavojen laatimista kunnissa – erityisesti valtion intressin ollessa kyseessä se huolehtii, että museoviraston lausuntoa noudatetaan. Kunnat eivät siis voi itsenäisesti tehdä päätöksiä, jotka johtavat historiallisten ympäristöjen häviämiseen. Alueellisella tasolla asiantuntija-apua rakennussuojelusta antavat maakuntamuseot. Ensi kädessä rakennussuojeluasiat kuuluvat kuitenkin kunnan

Kuva 2. Esimerkki modernista rakennuksesta, jota ehdotettiin suojeltavaksi. Aikainen esimerkki valkoisesta modernismista, Kosken liike vuodelta 1937 Palosaarella, Vaasassa.

Länsstyrelsen vill skydda villor och tjänstemannabostäderna

Länsstyrelsen har gett staden Jakobstad iakttagelse för att Alholmens stadsplan inte skyddar Alborgska villan, Gustav Borgs villa och tjänstemannabostäderna vid Wislaforset.

Någon skriftlig iakttagelse har staden inte fått, säger byråchefen Bert Griep. Men en sådan hade kommit om inte staden dragit planen tillbaka.

Den Malmöa villan som nu används som Osterbotten Träs kemner var därmed också i planen som ett skyddsobjekt.

Tjänstemannabostäderna som byggdes då seker var enligt ett problematiskt kapitel. De är bebyggda och ligger mycket nära fabriken.

Griep säger att det finns en konflikt situation, men att de som bor i husen gärna skulle vilja bo kvar. Men bygnadsinspektionen känner enligt Griep inte till något boende på egen risk.

Möjliggörningen kan ge industri problem på grund av ljus eller andra miljöpåverkan för de som bor i fabriken närliggande. I fall bostäderna finns är åter frågan vad de ska skilja användas till. Det är inte heller ett utvecklingsalternativ.

Även Museiministern säger i sitt uttalande att de tre objekt som bygnadsinspektionen vill skydda.

Musikverket framhåller att bygnadsföretag är en del av en historiskt väsentlig bygnadsbeholdning.

Om alla villor som finns på Alholmens skärgård finns. Kvar bostäderna skulle finnas. En fantastisk historisk bebyggelse. Den enda bebyggelsen i det gamla finska på Åland. Men nu har tyvärr de finna av villoerna försvunnit och därmed den unika bebyggelsen. Båra några enkla hus. Båra några enkla hus.

Alborgska villan som ägs av Wislaforset byggdes 1840 och har därmed till största delen en villor. Men den var ändå relativt anpassad till bebyggelse i Alborgska villan.

Gustav Borgs villa är byggd år 1868 och den är i dåligt skick. Avslutad till havet är idag ett par hundra meter. Villan är i privat ägo, men det har hänt så mycket i omgivningen sedan 1968 att det idag är nästan omöjligt att använda den för sin ursprungliga bruk.

Alborgska villan ligger på ett område som planen reserverat för Wislaforsets friluftsbeklädnad. Men villan är byggd på ett område som man vill reservera för industriell bruk. Eventuellt kunde den passas upp av något företag som skulle använda området som kontor och lagringsplats för sin produktion i närheten. Det kunde kanske ge företaget en del positivt image.

Interess för att bevara de tre skärta objekt skulle vara starkare om industrin på Alholmens just nu skulle ha ett större utvecklingsbehov. Då hade man kanske valt något annat för ett eller flera av objekten. Utan plan är det svårt att säga hur mycket förändringar det skulle innebära.

Den Alborgska villan hör till de objekt som Länsstyrelsen i Malmö vill skydda. Foto: Bengt Rönqvist.

klaras sinne för proportioner, vilket enligt husen länk till dessa saken i de statliga myndigheterna utgår.

Ännu vill direktören helt naturligt åter gå tillbaka till huset med sina byggnader. Men för en lösning av staden för renovering av staden för renovering av staden kan användas för att utveckla staden. Staden lever, utvecklas, men det har blivit lättare att få stadsplaner för skyddsobjekt. säger byråchefen Håkan Toivonen. Villan har redan i Jakobstad beviljats status som modell för Rådhuset och Lillas hus, men framför allt för Malmöa huset.

Griep undrar också om det inte skulle finnas myndigheter som statens myndigheter, folk som vill ha ett förnuftigt tjänstemannabostäderna.

Men nog har man varit oenligt mycket i detta land, vilket villor om en historiskt utvecklingsalternativ. Det finns tyvärr mycket få byggnader kvar i detta land från förra seklet.

Griep förklarar sig över de statliga myndigheterna över att bevara ett par anpassningsalternativ till den nya. I Väst ligger längre rader av Olofs hus som är ett hus, som inte någon inspisar.

Stadsplan från 1906

Det finns en stadsplan för en del av det nu skärta området, men den är postdaterad till 1906. Det har hänt mycket sedan dess och landskapet har förändrats. Utan plan är det svårt att säga hur mycket förändringar det skulle innebära.

Industri att expandera.

Det är lätt att ställa krav på bygnadskydd ifall man inte bever så något ekonomiskt avkastning.

I praktiken betyder det villor ofta är faller ut bygnadsinspektionen har ett mycket stort utvecklingsbehov. Det är ett utvecklingsbehov som bygnadsinspektionen har ett mycket stort utvecklingsbehov. Det är ett utvecklingsbehov som bygnadsinspektionen har ett mycket stort utvecklingsbehov.

le vara oökligt, tycker Griep.

Det är lätt att ställa krav på bygnadskydd ifall man inte bever så något ekonomiskt avkastning.

I praktiken betyder det villor ofta är faller ut bygnadsinspektionen har ett mycket stort utvecklingsbehov. Det är ett utvecklingsbehov som bygnadsinspektionen har ett mycket stort utvecklingsbehov.

Kuva 3. Esimerkki siitä, että valtion viranomaiset voivat puuttua asiaan ja vaatia kuntaa ottamaan vastuunsa ja suojelemaan enemmän kuin mitä kunnassa poliittisesti haluttaisiin. Artikkelit JT:ssä (Jakobstads Tidning) 19.1. 1995.

rakennustarkastukselle ja -lautakunnalle. Eräs helposti syntyvä ongelma on median toiminnasta johtuva laaja keskustelu. Tällaisesta tapauksesta otsikoidaan alla olevan artikkelin alaosittokossa: Pietarsaaren kaavoitus epäonnistui.

Aiemmin rakennussuojelu laiminlyötiin pahasti, mistä johtuen vanhat kaavat voivat sisältää varauksia, jotka voivat välittömästi johtaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden ympäristöjen purkamiseen. Myös pientaloalueille voi olla kirjattuna suuria rakennusoikeuksia. Silloin kun tonteilla on kova kysyntä, tahtoo rakennustoiminta olla nopeampaa kuin mitä asemakaavojen päivittäminen, minkä vuoksi osa purkamisista pysäytetään dramaattisesti viime hetkellä ympäristökeskuksen toimenpidekiellolla. Se ei tosin ole lopullinen päätös, vaan ainoastaan tilapäinen hidaste siksi aikaa, kunnes arvo ja suojelutarve saadaan selvitettyä.

Suojelupäätös tehdään tapauskohtaisesti ja harkinnan jälkeen. Suojelun arvo verrataan myös sen aiheuttamiin kustannuksiin, joten historiallisesti arvokkaan rakennuksen arvo on suuri ja sen suojelemiseksi on hyväksyttävä myös tiettyjä haittoja omistajalle. Rakennusten suojeleminen koskevan lain nojalla tehtävillä päätöksillä on taipumuksena johtaa kielteiseen päätökseen, jos historiallisilla arvoilla ei ole kansallista merkitystä, kun taas suojelumerkintä asemakaavassa on melko yleinen. On merkille pantavaa, että esimerkiksi Ruotsin tapaan "k-merkillä" ei ole mitään vastinetta meillä. Suomessa suojelu mer-

kitään kaavoituksiin usein merkillä SR, s tai sr, mutta mitään puhekielistä käsitteistöä ei ole.

Tärkeimpien ympäristöjen inventaario on tehty suppeassa mittakaavassa. Esim. koko vanhassa Vaasan läänissä on tehty yksi inventaario, mutta tämä kattaa ainoastaan kuntien kaikkein tärkeimmät rakennukset. Tietysti kunnat ovat tehneet omia kattavampia inventaarioita, mutta usein täytyy rakennuskannan selvitys tehdä osayleiskaavan laatimisen yhteydessä. Museovirastolla on malleja selvityksen tekemistä varten ja selvityksen voi tehdä henkilö, joka tuntee rakennushistoriaa ja -tekniikkaa riittävästi. Yleensä kannattaisi huolehtia purettavan kohteen dokumentoinnista ja oheistaa se rakennuslupahakemukseen, jotta jälkimaailmalla olisi kuvamateriaalia kohteesta.

Rakennussuojelun motiivit

Historialliset intressit perustuvat kahteen erityyppiseen toiveeseen:

- a) historia tutkimuslähteenä
- b) historia eksistentialisena taustana

Jälkimmäinen voidaan nähdä juurien etsimisenä ja oman identiteetin näkemisenä yhteiskunnassa ja jatkuvassa kehityksessä. Esimerkiksi kun tulee ilmi, että paikkakunta on ollut maalaiskylä, niin ymmärretään myös, että monet harjoittavat

yhä osa-aikaista maanviljelyä, vaikka paikkakunta on kehittynyt taajaan lähiöksi. Ensin mainittu intressi menee yksin vanhan rakennetun ympäristön tieteellisen tutkimuksen kanssa, mutta luonnollisesti myös amatööritutkijat ovat kiinnostuneita kotikylän tutkimisesta. Kotiseutumuseot ovat pitkään olleet tärkeä taho vanhojen rakennusten suojelussa maaseudulla. Usein menetellään niin, että suojellaan kaikkia erityyppisiä maatalousrakennuksia, mutta myös tehdasmiljöitä ja muita sellaisia. Tulevaisuudessa tutkijoilla tulee olemaan tarvetta materiaalista, joka kuvailee yhteiskuntaa eri aikakausina. Tässä yhteydessä se tarkoittaa hyvin säilyneitä kokonaisuuksia, jotka voidaan helposti sijoittaa konteksteihin. Keskiaikaisen kaupunkielämän opiskelemiseksi ja ymmärtämiseksi ei riitä kovin pitkälle pari taloa, vaan tarvitaan laajempi kokonaisuus, jotta voidaan muodostaa käsitys sen ajan elämästä. Käytännössä kotiseuduksi lasketaan myös taajamat ja esikaupungit, eli keskitytään yhä enemmän kotiseudun ja ympäristön uudempiin muotoihin.

Vanhojen rakennusten ja ympäristöjen suojelelu on yhteiskunnan intressi, eli viranomaiset pyrkivät siihen, että suojelunarvoiset kohteet suojellaan. Tämä on usein ristiriidassa yksityisen intressin kanssa, kun yhteiskunta painottaa, että yksityiset rakennukset tulisi säilyttää jälki-maailmalle. Ohjenuorana on lainsäädäntö, eli se ilmaisee eduskunnan kannan asiasta, mutta kohteiden arvosta voidaan myös olla eri mieltä. Historiallisesti arvokkaiden ympäristöjen suojelelu ei vieläkään ole täysin itsestään selvää, vaan asia tulee nykyään usein esille akuutteina konflikteina purkuilmoituksen tai rakennuslupahakemuksen yhteydessä.

Suojeluvastosta kiistellään tavallisesti suoje-lusta päättämisen yhteydessä. Kuten aiemmin todettiin, vanhojen ympäristöjen suojelelu vahtii yhteiskunta, me ryhmän. Suojeluarvon arvi-oinnissa on kuitenkin kysymys siitä mitä arvotetaan ja erilaisten suojelelutapojen puolesta ja niitä vastaan voidaan vetää eri johtopäätöksiä. Yleensä on tapana erotella kolme eri suojeleuarvon tasoa:

1. historiallinen
2. rakennushistoriallinen
3. ympäristöllinen.

Historialliset syyt liittyvät historian ilmiöihin, esim. Topeliuksen syntymäkodin suojelelu. Rakennuksella itsellään ei ole suurta rakennustek-nistä arvoa, mutta koska Topeliuksesta tuli kuu-luisa henkilö, on talo saanut historiallisen mer-kityksen. Sitä vastoin jopa jollakin uudemmallan rakennuksella voi olla rakennushistoriallista arvoa. Jos se on rakennettu uusilla menetelmillä omana aikanaan, voidaan rakennustavan itses-sään katsoa olevan suojelemisen arvoinen. Esi-merkkeinä tällaisista voidaan mainita kattora-

kennelma Technobothnian sähkö- ja konelabo-ratorioissa ja vanha kivisilta Mustasaaren Tuo-vilassa. Sama koskee myös arkkitehtuurin vir-tauksia, esim. varhainen funktionalismi ja ju-gend-tyylinen kivitalo ovat usein harvinaisuuksia maaseudulla, jonka vuoksi näillä usein kat-sotaan olevan erityistä rakennushistoriallista arvoa. Kolmas kategoria – ympäristöön perustu-vat syyt – voi kattaa monenlaisia tyyppisiä. Kysymyksessä voi olla myös jonkun vanhemman merkkirakennuksen lähiympäristö. Voi olla myös, että merkkirakennuksia ei ole ollen-kaan ja yksittäisillä rakennuksilla ei ole suurta arvoa. Kun useita ulkonäköä ja historian kannalta samantyyppisiä rakennuksia on yhdessä, ne voi-daan nähdä ympäristökokonaisuutena, esim. puutalokorteli keskikaupungilla voi olla suhteellisen uusi, mutta katsotaan suojelelunarvoiseksi kokonaisuudeksi. Sama koskee myös kau-punkikuvassa merkittävillä paikoilla sijaitsevia rakennuksia, esim. Framin kirjapaino on kat-seenvangitsija kun saavutaan Vaasaan pohjoisesta.

Suojeluarvo voidaan luokitella rakennuksen harvinaisuuden tai ainutlaatuisuuden perusteella. Arvottamisessa tulee huomioida, millainen rakennus tai ympäristö on ainutlaatuinen kansainvälisesti, valtion tasolla, alueellisesti tai paikallisesti (kunnassa). Suomi on ratifioinut YK:n maailmanperintösopimuksen vuonna 1987. Tämä on ensisijaisesti arvoasema kohteelle ja eri maat ehdottavat kohteita maailmanperintö-komitealle, joka asiantuntijalausuntojen perusteella arvostelee täyttääkö ehdotus sopimuksen ehdot. Maailmanperintö on ainutlaatuinen kulttuuri- tai luonnonhistoriallinen ympäristö, joka todistaa ihmisen tai maapallon historiasta. Käytännössä kansallisilla viranomaisilla on keski-tasolla vastuu kohteen varsinaisesta suojelelusta. Eräs tunnettu tapaus maailmanperinnön tuhou-tumisesta ovat kaksi 400-luvulta peräisin ollutta korkeaa buddhapatsasta (37 – 55 m) Bamian maaseudulla, jotka talibanit räjäyttivät. Talibaa-neille ne olivat merkkejä epäjumalanpalvonnas-ta, kun taas länsimaissa lehdistössä räjäyttäminen herätti suuren kohun. Nykyään (syyskuu 2008) on 679 kulttuurin maailmanperintöä 145 sopimukseen liittyneessä maassa. Suomessa on yhteensä seitsemän maailmanperintöä, mutta rakentamiseen liittyviä maailmanperintöjä ovat Vanha Rauma, Suomenlinnan linnoitusraken-nelmat, Petäjäveden vanha kirkko sekä Verlan puuhiomo ja pahvitehdas (lakkautettu 1964). Maailmanperinnöksi katsotaan myös mm. Egyptin pyramidit, Versailles'n linna ja Akro-polis Ateenassa.

Kansallisesti arvokkaita ovat varmasti vanhat tuomiokirkot, Engelin empirerakennukset Hel-singissä, mutta myös osa vanhoista puukirkoi-sista. Björköbyn rakennukset Mustasaassa voi-daan myös laskea joukkoon. Alueellisesti mer-

kittävinä pidetään myös kartanoita, kirkkoja ja muita merkkirakennuksia, joita paikallisessa kaavoituksessa pidetään esimerkiksi rakennustavan edustajina ja ne yhdistetään historiallisiin tapahtumiin. Vaasan pohjoispuolella ja mm. Kuortaneella täysin kaksikerroksiset, n.k. ”kaksivonikiset” talot ovat harvinaisia, joita ei varsinaisesti tavata muualla maaseudulla. Ne ovat kansallisella tasolla epätavallisia ja jopa alueellisesti erikoisia, mutta itse paikkakunnalla niitä pidetään täysin normaaleina.

Suojelulle löytyy erilaisia perusteita. Ne voidaan jaotella eri tavoin ja luonnollisesti ne ovat päällekkäisiä toistensa kanssa. Tässä muutama Kirkebyn yhteenvedon pohjalta, peräisin muutamalta tunnetulta teoreetikolta:

- Alkuperäisidea, joka näkyy rakenteiden muotoilussa (Viollet-le-Duc)
- Ajalle tyypillinen käsityön jälki rakennuksen osissa (rakennustaito) (Ruskin)
- Alterswert (~vanhuusarvo) merkinä siitä, että kaikki katoaa, eli että meidän ei tulisi restauroida, vaan mahdollisesti hidastaa rapistumista (Riegl).
- Rakennus tieteellisenä lähdemateriaalina (Dehio).

Siinä mihin keskitytään, on eroja. Viollet-de-Duc kiinnittyi muotomaailmaan (mikä ehkä sallii myös materiaalien uudistamisen), kun taas muut painottavat alkuperäisten materiaalien merkitystä ja arvoa. Nämä lähestymistavat osoittavat myös, että rakennussuojelun merkitys voidaan nähdä eri näkökulmista. Alkuperäisiä materiaaleja voidaan pitää arvokkaimpina, mutta myös alkuperäinen muoto voidaan nähdä arvokkaimpana, jolloin kopioiden (replikoiden) jälleenerkentäminen voidaan nähdä sopivana metodina. Tätä ei kuitenkaan nykyään pidetä arvokkaana. Nykyään painotetaan tieteellistä arvoa, materiaalien kertomia tarinoita sekä kohteita, jotka kertovat kuinka ennen elettiin ja mitä pidettiin tärkeänä eri aikoina.

Historiankäsitteissä on myös tapahtunut muutos siitä, että historia karttuu suurenmoisista asioista, kuten linna ja linnoitukset siihen, että nykyään korostetaan tavallisten ihmisten olemassaolon, elämän ja tuotosten tärkeyttä merkittävinä historiallisina ilmiöinä, jotka tulee suojella, kuten käsityöt, työläisasunnot tai yksinkertaiset koneet ja rakennukset. Tieteellisen lähdemateriaalin painotuksella on tässä myös oma osansa ja se sai myös aikaan siirtymän pelkästä kauniin säilyttämisestä (mielipiteet siitä mikä on kaunista vaihtelevat eri aikoina) näkemykseen, jonka mukaan pyritään säilyttämään edustavia kokonaisuuksia, eli sellaisia, jotka kuvaavat hyvin historiaa tai historian kulkua. Siten asiasta tulee monitahoinen ja kohteet, joista voidaan nähdä useita eri aikakausia, uudisrakentamista ja kehitysvaiheita, tulevat mielenkiintoi-

seksi, kun taas tyyllisesti puhtaat kohteet vaikuttavat mielenkiinnostomilta.

Kauneus ei ole ratkaiseva vaatimus rakennusten suojelussa, vaan historiallisuus, ja että voidaan nähdä mikä on olennaista. Tämä tarkoittaa, että myös rumat talot voivat olla suojeltuja. Kauneus on varmasti osatekijä, mutta suurempi merkitys on sillä, kuinka hyvin rakennus on säilynyt. Rakennusta, josta näkyy useita merkkejä muutoksista – kerrostumia – kokonaisuuden kärsimättä, pidetään suuressa arvossa. Esimerkiksi vanhahko yksinkertainen asuinrakennus Levoninkadulla Vaasassa, johon ehdittiin tehdä paljon muutoksia, toimien kauppana ja asuntona eri muodoissaan, kantaa paljon historian jälkiä. Se kertoo tarinansa. Rakennusten palauttaminen alkuperäiseen asuun ja siirtely ovat kaksi toimenpidettä, jotka eivät ole kovin merkittäviä suojelemisen kannalta.

Siirtäminen tarkoittaa tavallisesti, että rakennus otetaan pois historiallisesta ympäristöstään ja se menettää sillä tavoin ”jalansijansa”. Vanhalla hirsituvalla uudella asuinalueella on suhteellisen vähän annettavaa, vaikka saadaan sopimaan uuteen ympäristöön. Lisäksi rakennuksia on usein vaikeaa siirtää ilman, että oleellisia ajalle tyypillisiä yksityiskohtia menetetään.

Palauttaminen alkuperäiseen asuun on ongelmallista, koska harvoin voidaan varmuudella määritellä mikä oli rakennuksen alkuperäinen ulkonäkö. Tavallista on useiden eri tyyliuuntien ja aikakausien sekoitus. Myös rakennuksen koko historia on tärkeä, ei vain yksi aikakausi.

Pala vanhasta rakennuksesta uudisrakentamisen keskellä on suhteellinen tavallinen piirre, joka voidaan havaita 70- ja 80-lukujen peruskorjauksissa. Suojelun kannalta katsottuna se on enemmän koristelua kuin suojelua. Se voi kuitenkin myös täyttää tehtävänsä. Esimerkiksi kun on selvää, että vanha rakennus pitää purkaa, mutta sen sisäankäyntiportti on hyvin säilynyt ja merkittävä muistona, se voi olla säilyttämisen arvoinen fragmentti julkisivussa. Ajoittain on ollut myös tapana suojella vain julkisivun, jolloin kaikki julkisivun takana on purettu ja rakennettu uusi sisältö. Sillä tavoin myös todella paljon historiallista aineistoa menee hukkaan, joten se täytyy siis nähdä hätäratkaisuna huolimatta siitä, että suojelupäätös tavallisesti koskee vain julkisivua. Akuuteissa tapauksissa kun kiinteistöön omistaja haluaa purkaa, tulee tavallisesti kyseeseen toimenpidekielto, ensimmäisenä hidasteena. Viranomaiset voivat voittaa aikaa kieltämällä toimenpiteet kunnes asia selvitetään. Nykytilanteissa sakkojen määrät ovat niin tuntevat, että ne tekevät purkamisen vastoin voimassa olevaa kieltoa mahdottomaksi.

Muu lainsäädäntö koskien rakennusten suojelua

Kirkkolaki määrää, että kirkollinen rakennus, joka on rakennettu ennen vuotta 1917 on suojelunalainen (Kirkkolain luku 14 § 5). Kirkolliset rakennukset määritellään seuraavan mukaisesti:

Kirkollisia rakennuksia ovat kirkot ja kellotapulit, siunaus- ja hautakappelit sekä hautausmaalla olevat niihin rinnastettavat rakennukset. Kirkkopihan ja sen ja hautausmaan aitaan ja porttiin sovelletaan mitä kirkollisista rakennuksista on säädetty tai määrätty (§ 2 luvussa 14).

Rakennussuojelu kattaa myös rakennuksen kiinteät kalusteet, sekä lisäksi samaan yhteyteen kuuluvat maalaus- ja taideteokset sekä pihamaan. Pappilat luetaan mukaan vain, jos niillä on kirkolliseen toimintaan liittyviä tehtäviä. Yleensä on vaadittu, että kirkkohallitus saa ottaa osaa kaikkeen uudisrakentamiseen ja oleellisiin toimenpiteisiin ulko- ja sisäpuolella. Lopullista vahvistusta vaaditaan kuitenkin valtiovallan hallitukselta. Käytännössä museovirasto on hyväksynyt rakennuspiirustukset museollisesta näkökulmasta ja antaa lausunnon, kun taas kirkkohallitus tekee päätöksen, koskien lähinnä kirkkohallitukselta rahoitusta vaativia asioita. Tällöin ristiriita viranomaisten intressin kanssa on ilmeinen. Kirkon viranhaltijoille alttarin siirtäminen siten, että pappi voi seisoa seurakuntaan päin, on luonnollinen käytännön sovellus liturgiaan, kun taas museollisesta näkökulmasta se varmasti näyttää vanhan kirkon interiöörin vääristämiseltä. Huolimatta itsestään selvästä suojelusta voivat kirkolliset rakennukset ja niihin kuuluvat ympäristöt olla lisäksi suojeltuja myös asemakaavan määräyksillä, joko kohteena tai aluevarauksin.

Muinaismuistolaki

(17.5.1063/295) sanoo muun muassa:

Kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen on kiellettyä ilman lupaa. Kiinteitä muinaisjäännöksiä ovat:

- 1) maa- ja kivikummut, röykkiöt, kivikehät ja muut kiveykset ja kivilatomukset, jotka ovat ihmisten muinoin tekemiä;
- 2) pakanuuden aikaiset haudat ja kalmistot, myös sellaiset, joista maan pinnalla ei ole merkkejä;
- 3) kivet ja kalliopinnat, joissa on muinaisilta ajoilta kirjoituksia, kuvia tai muita piirroksia tahi maalaus, hiomauria tai muita hionnan tahi haakuun jälkiä taikka uhrikuoppia;
- 4) uhrilähteet, uhripuut, uhrivet ja muut palvontapaikat sekä muinaiset käräjäpaikat;

5) muinaisilta ajoilta peräisin olevat asumusten jäännökset sekä asuin- ja työpaikat, niim myös muodostumat, jotka ovat syntyneet sellaisten asumusten tai paikkojen käyttämisestä;

6) muinaisaikaiset hylätyt linnat, linnamäet, linnoitukset, linnakkeet, vallit ja vallihaudat sekä niiden jäännökset, kirkkojen, kappeliin, luostarien ja muiden huomattavien rakennusten rauniot sekä muinaiset hautapaikat, jotka eivät ole seurakunnan hoidossa olevalla hautausmaalla;

7) kivet, ristit ja patsaat, jotka muinoin on pystytetty jonkun henkilön tai tapahtuman muistoksi tai uskumuksellisessa tarkoituksessa, samoin kuin muut sellaiset muistomerkit;

8) muinaisten huomattavien kulkuteiden, tienviittojen ja siltojen sekä vartiotuli- ja muiden sellaisten laitteiden jäännökset; sekä

9) kiinteät luonnonesineet, joihin liittyy vanhoja tapoja, tarinoita tai huomattavia historiallisia muistoja.

Muinaismuistolla on suojavyöhyke, joka on vähintään 2 metriä, ellei toisin mainita. Kiinteitä muinaisjäännöksiä valvoo Muinaistieteellinen toimikunta (käytännössä niitä kuitenkin valvovat ensi kädessä maaseutumuseot). Laki sanoo, että hyvissä ajoin ennen rakennusprojektin aloittamista tulee tutkia onko rakennusalueella kiinteitä muinaisjäännöksiä, ja jos on, niin tulee ottaa yhteyttä muinaistieteelliseen toimikuntaan. Suurin uhka muinaismuistoille on metsämaan muokkaus esimerkiksi hakkuiden ja metsänistutuksen yhteydessä. Muinaismuistoja voi turmeltua myös tienrakennuksen yhteydessä. Osa alueista on kartoitettu ja löytöpaikat voivat olla merkittyinä karttaan, mutta useissa tapauksissa ne eivät ole tunnettuja eikä tunnistettavissa, minkä vuoksi riskinä on se tosiasia, että rakennusprojekti täytyy keskeyttää välittömästi kun kaivaukset alkavat.

Jos maata kaivettaessa tai muuta työtä suoritettaessa tavataan kiinteä muinaisjäännös, jota aikaisemmin ei ole tunnettu, on työmuinaisjäännöksen kohdalla heti keskeytettävä ja työn johdon viipymättä saatettava asia muinaistieteellisen toimikunnan tietoon tarpeellisia toimenpiteitä varten. Jos työ on sellainen kuin 13 §:ssä tarkoitetaan, on asiassa meneteltävä niin kuin mainitussa pykälässä on sanottu. (Muinaismuistolain § 14).

Raha, ase, työkalu, koriste, astia, kulkuväline tai muu sellainen, jonka voidaan olettaa olevan yli sata vuotta vanha, tulee toimittaa Muinaistieteelliselle toimikunnalle. Laivan hylyt ja muut alukset, joiden voidaan olettaa olevan yli sata vuotta vanhoja, ovat rauhoitettuja ja saman säännösten nojalla suojeltuja (Muinaismuistolaki § 17).

Rakennussuojelulaki sisältää keskeiset säännökset siitä, kuinka suojeluasiat hoidetaan

ja suojeluarvo huomioidaan. Se on kuitenkin ajateltu ensisijaisesti kohteille, joihin liittyy kansallinen intressi ja sellaisten rakennusten suojelulle, jotka eivät ole asamakaavaalueella. Joissain tapauksissa voi käydä myös niin, että rakennuksia suojellaan rakennussuojelulain nojalla, vaikka kohteet sijaitsevat taajamissa. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen sivuilla on luetelo rakennussuojelulla suojelluista kohteista (<http://www.environment.fi/default.asp?node=7255&lan=fi>). Yksi esimerkki on Jäätelöbaarin talo Kristiinankaupungissa. Kyseessä on valtioneuvoston päätöksellä 18.4.1990 suojeltu kaksikerroksinen hirsirakennus, joka on rakennettu neljässä vaiheessa vuosina 1785, 1836, 1838 ja 1857. Museovirasto antaa asiantuntijalausnon näistä asioista ja rakennussuojelulain mukaan päätöksen suojelusta tekee lääninhallitus, mutta asia voidaan jättää myös Ympäristöministeriön päätettäväksi. Näillä asiantuntijalausunnoilla on suuri merkitys huolimatta siitä, etteivät ne itsessään olekaan suojelupäätöksiä. On tärkeää huomata, että suojelu voi vaihdella, ja että tulee lukea mitä suojelumääräyksissä sanotaan. Suojelu voi sisältää kaikkea väliltä: tärkeimmän julkisivun osan suojelu – rakennusta ei saa purkaa ja se tulee säilyttää sellaisena kuin se on (museollisena). Perusajatuksena suojelupäätöksessä on, että suojelumääräykset tulee, ”mikäli mahdollista, laatia yhteisymmärryksessä rakennuksen ja kiinteistön sekä sen ympärillä olevan alueen omistajien ja haltijoiden kanssa” (Rakennussuojelulain § 8). Käyttöä rajoittavista suojelupäätöksistä aiheutuu korvausvelvollisuus suojelusta päättävälle viranomaisille, eli kunnalle päätöksen liittyessä asemakaavan laatimiseen, ja valtiolle suojelun tapahtuessa rakennussuojelulain nojalla.

Jos rakennuksen omistaja suojelupäätöksen mukaisten suojelumääräysten johdosta ei voi käyttää rakennusta tavanomaisella tai kohtuullista hyötyä tuottavalla tavalla, hänellä on oikeus saada valtiolta täysi korvaus sellaisesta kärsimästään haitasta tai vahingosta, joka ei ole merkitykseltään vähäinen (Rakennussuojelulain § 11 momentti 1).

Tässä on tärkeätä huomata, että talon käytön jatkumisen vanhassa muodossaan ei katsota rajoittavan käyttömahdollisuuksia, eli jos halutaisiin rakentaa uutta tai laajentaa, niin siihen ei voida verrata koska kysymyksessä on olemassa olevan rakennuksen käytöstö eikä tontin taikka rakennuksen mahdollisista muista uusista käyttömahdollisuuksista. Vain suojelupäätös joka estää nykyisen käytön tuo mukanaan korvausvelvollisuuden. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että rakennusten suojelun takia maksetaan korvauksia erittäin harvoin. Sen sijaan on tavalista, että etsitään jonkunlaista kompromissia kunnan kanssa, joka on kaavoittava viranomaisen, esimerkiksi sijoittamalla uutta rakennusoi-

keutta jollekin toiselle osalle tonttia kompensatona tai että kunta lunastaa kiinteistön. Vastava lakiteksti kuuluu seuraavasti:

Jos omistajan on suojelumääräysten johdosta ryhdyttävä erityisiin toimiin rakennuksen kulttuurihistoriallisen arvon säilyttämiseksi, on tästä aiheutuvat kustannukset korvattava valtion varoista. Korvausvelvollisuutta ja korvauksen määrää harkittaessa ei korvattaviksi kustannuksiksi kuitenkaan katsota rakennuslain mukaisesti kunnossapitovelvollisuudesta tai muutoin rakennuksen tavanomaisesta kunnossapidosta aiheutuvia kustannuksia. (Rakennuslain § 11 mom. 2)

Rakennussuojelun saavutukset

Rakennussuojelun tavoitteena on tuskin kaiken säilyttäminen sellaisenaan. Tosiasiassa ei ole helppoa säilyttää jotakin sellaisena kuin se on tai on ollut. Kaikki muuttuu koko ajan. Ei ole myöskään helppoa palauttaa jotakin tilaan, joka valitsi aiemmin. Rakennukset on toteutettu ajalle tyypillisillä menetelmillä ja materiaaleilla, joita voi olla erittäin vaikeaa toteuttaa uudelleen, tai jotka nykyään voidaan toteuttaa vain täysin toisenlaiseen lopputulokseen johtavalla tavalla. Suojelun tulee lähteä siitä, että ensin keskustellaan päämäärästä. Millainen sen tulee olla 10 vuoden päästä? Miltä sen pitää näyttää? Mitä pitää olla jäljellä ja missä kunnossa pidämme sen? Mitä työkaluja meillä on ja mitä on tehtävissä? Lainsäädäntö on yhteiskunnan kannanotto, joka voi olla ristiriidassa yksityisen intressin kanssa, mutta toisaalta harvoin on kyseessä nykyisen käytön rajoittaminen, vaan ennemminkin rajoitus siihen verrattuna mitä voisi tehdä jos purkaa. Voi vaikuttaa monimutkaiselta, että rakennussuojelu kuuluu oleellisena osana asemakaavotukseen, mutta toisaalta se antaa kiintopisteen paikalliseen kehitykseen ja mahdollisuuden muotoilla räätälöidyistä määräyksistä, jotka liittyvät rakentamiseen. Asemakaavat säatelevät mitä saamme rakentaa ja miten, joten on luonnollista, että myös suojelumääräykset ovat osa niitä.